

נעם ארנון

דובר הישוב היהודי בחברון

יהושע, כלב והענקים בחברון

כיבוש חברון וההתנחלות בה במקרא

מוקדש לזכרו האהוב של רעי היקר, נחום הוס הי"ד
אשר הגשים בחייו את ציווי ירושת הארץ וישיבתה
ומסר נפשו על ארץ ישראל. ת.נ.צ.ב.ה.

א. מבוא

תהליכי הכיבוש וההתנחלות בחברון, כפי שהם משתקפים בספרי יהושע-שופטים, נראים מורכבים ומגוונים. כיבוש חברון מופיע במקרא מספר פעמים. עובדה זו הניעה חוקרים שונים, המניחים כי ספר יהושע אמור ליצג תפיסה של מהלך כיבוש מהיר וחד פעמי, להגיע למסקנות ה"שוללות", כביכול, את מהימנותו של ספר יהושע בנושא זה. אף יחזקאל קאופמן, אשר דעתו הכללית היא כי ספר יהושע הינו ספר היסטורי-ריאלי, כותב: "... אפשר, שבמסורת על כיבוש חברון חל איזה טשטוש"¹, וכן - "על כיבוש חברון מסופר כבר קודם לכן (וי, לו-לט), וקשה להתאים את הסיפורים. על כיבוש חברון מסופר עוד להלן... נראה, שעל חברון היתה מסורת מגוונת, וסופרי הקורות הקדמונים כבר נבוכו בה"².

במאמר זה נראה בע"ה כי התמונה העולה מספרי יהושע-שופטים ביחס לתהליכי הכיבוש וההתנחלות בחברון - הינה תמונה מורכבת הנראית היסטורית ומציאותית. בדרך זו נראה כי נפתרים גם הקשיים הפרשניים. תמונה זו מתאשרת בעיקרה גם ע"י המימצא הארכיאולוגי.

ניתוח זה עשוי להעלות מבט מחודש על ספר יהושע, אשר יאפשר להתבונן בו על פי פשוטו של מקרא. על פי מבט זה תהליכי הכיבוש וההתנחלות בתקופת יהושע והשופטים מעלים דמיון רב לתהליכי ההתיישבות וההתנחלות בארץ בדורות האחרונים, המשלבים מערכות צבאיות והתיישבות, בתהליכים ממושכים ומורכבים.

ב. הכיבוש הראשון

הפעם הראשונה בה נזכרת חברון בפרשת הכיבוש, הינה ב"מלחמת מלכי הדרום" (יהושע י): הוהם מלך חברון היה שותף לברית חמשת מלכי דרום ההר הכנענים - "מלכי האמורי" - שעלו להלחם על גבעון, שהשלימה עם ישראל. הברית כללה גם את מלכי ירושלים, ירמות, לכיש, ועגלון. יהושע התקיפם במפתיע, לאחר תנועה לילית מן הגלגל, היכם בגבעון ורדפם - דרך מורד בית חורון, שם השליך ה' עליהם אבנים גדולות מן השמים - עד עזקה ועד מקדה. במקדה נחבאו חמשת המלכים במערה, שם נלכדו ונהרגו. בהמשך המסע לכדו והרחיבו יהושע ובני ישראל את ערי השפלה - לבנה, לכיש ועגלון, ועלו לערי ההר - חברון ודביר. על כיבוש חברון מסופר: "ויעל יהושע וכל ישראל עמו מעגלונה חברונה, וילחמו עליה. וילכדוה ויכוה לפי חרב ואת מלכה ואת כל עריה ואת כל הנפש אשר בה, לא השאיר שריד, ככל אשר עשה לעגלון. ויחרם אותה ואת כל הנפש אשר בה" (יהושע י, לו-לח).

היה זה מסע מלחמה שמוטט את כוחם העיקרי של מלכי כנען בערי הדרום. לאחר מהלך זה פנה יהושע להלחם במלכי הצפון, שנאספו - בהנהגת יבין מלך חצור - למלחמה במי מרום. גם מסע זה הוכתר בהצלחה ובנצחון, וחצר - "ראש כל הממלכות האלה" - נלכדה ונשרפה (יא, י).

המלחמה נמשכה עוד זמן רב: "ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה. לא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל - בלתי החוי יושבי גבעון - את הכל לקחו במלחמה" (שם יא, יח-יט). המקרא אינו מספר בפרוטרוט על כל המלחמות: ברשימת שלושים ואחד המלכים "אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה" (יב, ז ואילך) נזכרים ארבעה עשר מלכים שעל המלחמה איתם לא מסופר דבר: אלו הם מלכי גדר, חרמה, ערד, עדלם, תפוח, חפר, אפק, לשרון, תענך, מגדו, קדש, יקנעם לכרמל, גוים לגלגל, ותרצה. בולט בהעדרו גם סיפור המלחמה וכיבוש שכם. מכאן, שתהליך הכיבוש היה מורכב וממושך, ובספר יהושע לא נשתמרו - או מכל מקום, לא נכתבו - מלא הפרטים על כל מהלכי הקרבות והמערכות השונות.

ג. המערכה השנייה: הענקים

באותם שנות מלחמה ארוכות נאלץ יהושע להלחם לפחות פעם נוספת בחברון, הפעם נגד גורם שניזכר כבר בהקשר למסע המרגלים (במדבר יג) אך לא נזכר קודם לכן בפרשת הכיבוש: הענקים.

"ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את הענקים מן ההר - מן חברון, מן דביר, מן ענב ומכל הר יהודה ומכל הר ישראל, עם עריהם החרימם יהושע. לא נותר ענקים בארץ בני ישראל, רק בעזה בגת ובאשדוד נשארו" (יא, כא-כב). מסתבר, שלאחר התמוטטות ערי האזור, מלכיהן וצבאותיהן, במסע הכיבוש הראשון - חדרו גורמים אחרים ומלאו את החלל הריק שנוצר. בני ישראל לא התיישבו בערים הכבושות והחרבות: המחנה היה ונשאר, כל אותה התקופה, בגלגל - נשען על העורף הישראלי בעבר הירדן המזרחי. ה"ענקים", שהמחקר עדיין לא מצא הסבר מניח את הדעת לשמם ולמוצאם³ - חדרו לערי הדרום והתמקמו בהן. יהושע נוכח כי ה"ענקים" שבו ונאחזו בהר, ונלחם בהם - בהצלחה, אך היתה זו הצלחה זמנית: בדור הבא נאלץ גם כלב ושבת יהודה להלחם פעם נוספת בענקים באזור חברון, עד שהכריעום סופית.

מכאן, שאין כל צורך להדחק לפירושים מאולצים שמלחמת יהושע נגד הענקים היא, למעשה, מלחמתו של כלב. כפי שנראה להלן, מלחמת כלב נגד הענקים התקיימה רק לאחר מותו של יהושע, כפי שמעיד הכתוב במפורש (שופטים א). פשוטו של מקרא כאן הוא בהיר וברור, וכל הקורא בעין פקוחה יבחין בתמונה של תהליכי כיבוש ממושכים ומורכבים, שהמקרא אינו מוסר את כל פרטיהם.

ותמונה דומה למדי תצטייר, קרוב לוודאי, בעיני ההסטוריון העתידי שיבחן את ההיסטוריה של הכיבוש וההתנחלות בארץ בדורות האחרונים. אף כאן היו מערכות חוזרות ונשנות, כיבושים, נסיגות וכיבוש שני ושלישי, התיישבות, נטישה ושיבה - תהליכים שעשויים להיראות כ"מסורות סותרות" שנמסרו על אותם המקומות עצמם).

ד. סיום פעולתו של יהושע: קביעת הנחלות ללא סיום הכיבוש

לקראת סיום תקופת מנהיגותו של יהושע מונה המקרא את "הארץ הנשארת", שכוללת איזורים גדולים בדרום הארץ ובצפונה: "ויהושע זקן בא בימים, ויאמר ה' אליו: אתה זקנת, באת בימים, והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה" (יג, א). יהושע מצטווה להפיל את הארץ בנחלה - למרות שהכיבוש לא הושלם: "אנכי אורישים מפני בני ישראל, רק הפלה לישראל בנחלה כאשר צויתך" (יג, ו).

מכאן ואילך מתחיל בספר יהושע תהליך ההנחלה - קביעת הנחלות, הכולל פרטי הגבולות, הערים והמקומות. לא כל המקומות המונחלים הוחזקו כבר

בפועל ע"י שבטי ישראל: חלקם אמנם כבר נכבש, אך חלקם טרם נכבש, וחלקם נכבש ונהרס, אך נעזב ויושב מחדש ע"י גורמים שונים מעממי כנען ועתיד היה להכבש פעם נוספת רק כעבוד זמן - אולי זמן רב; חלק מהמקומות נכבש - אך נכבש חזרה מידי ישראל (כגון מישור החוף הדרומי, שנכבש ע"י שבט יהודה אך נתפס מאוחר יותר ע"י הפלשתים). תהליך קביעת הנחלות התבצע בתחילה בגלגל, והמשיך בשילה.

לקראת קביעת נחלת יהודה נגשים בני יהודה, עם כלב בן יפונה, ליהושע, ומזכירים את הבטחת ה' לתת לכלב את חברון:

"ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל. ויאמר אליו כלב בן יפונה הקנזי: "אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה' אל משה איש האלהים על אודותי ועל אודותיך בקדש ברנע. בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' אותי מקדש ברנע לרגל את הארץ ואשב אותו דבר כאשר עם לבבי. ואחי אשר עלו עמי המיסו את לב העם ואנכי מלאתי אחרי ה' אלהי. וישבע משה ביום ההוא לאמר: "אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך עד עולם כי מלאת אחרי ה' אלהי. ועתה הנה החיה ה' אותי, כאשר דבר. זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה, אשר הלך ישראל במדבר; ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה. עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה, ככחי אז - ככחי עתה למלחמה ולצאת ולבא. ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר ה' ביום ההוא, כי עתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם וערים גדולות בצורות; אולי ה' אותי והורשתים, כאשר דבר ה'".

ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב בן יפונה לנחלה. על כן היתה חברון לכלב בן יפונה הקנזי לנחלה עד היום הזה, יען אשר מלא אחרי ה' אלקי ישראל".

יש לשים לב לכך שכלב מזכיר את הענקים בחברון, ומאמין בכחו להורישם, בעזרת ה', "אולי ה' אותי והורשתים, כאשר דבר ה'". מסתבר, שבאחרית ימי יהושע שבו ה"ענקים" והתבססו בחברון פעם נוספת. היתה זו משימתו של כלב להורישם ולהאחז בעיר.

כדרכו של המקרא, מביא הכתוב עובדות ידועות מתקופות מאוחרות יותר, ע"מ לסיים את הסיפור על הנושא המדובר. לכן, בסיום פרשת בקשת בני יהודה וכלב מיהושע לתת להם את חברון בנחלה, מזכיר הכתוב עובדה מאוחרת: "על כן היתה חברון לכלב בן יפונה הקנזי לנחלה עד היום הזה", למרות שבזמן המדובר עדיין לא כבש כלב את חברון. חברון, אמנם, "ניתנה

לו לנחלה"; אך בשלב זה היתה זו קביעה תיאורטית, שעתידה היתה לצאת אל הפועל עם סיום הכיבוש. כזה הוא פרק הנחלות כולו.

פרק ט"ו, הפרק הבא ביהושע, מונה במפורט את גבולו של שבט יהודה ואת עריו. לתוך הפרק, הכולל ציונים גיאוגרפיים וטופוגרפיים, ב"תפר" בין תיאור הגבולות לרשימת הערים - הוכנס סיפור אחד, סיפור כיבוש חברון ע"י כלב וכיבוש דביר ע"י עתניאל, שהתרחש למעשה לאחר מות יהושע (שופטים א). גם סיפור זה אינו במקומו, כפי שיווכח כל המעיין בפרק, והוא נועד להסביר מדוע ברשימת ערי נחלת יהודה שנתנו **לכל השבט** - עיר אחת, חברון, ניתנה מראש לבית אב אחד - כלב. לכן מסיים הכתוב את תיאור הגבולות במילים - "זה גבול בני יהודה סביב למשפחותם" (פס' יב), מביא את סיפור כלב ועתניאל, (פס' יג-יט), ואז פותח את רשימת הערים במילים - "זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחותם; ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה: קבצאל ועדר ויגור..." (פס' כא).

ובדומה לכך הוכנס לפרק הבא - י"ז, המפרט את נחלת מנשה, הסיפור על בנות צלפחד, ע"מ להסביר "כי בנות מנשה נחלו נחלה בתוך בניו, וארץ הגלעד היתה לבני מנשה הנותרים" (פס' ו).

בסוף פרק י"ט מגיע לסיומו תהליך הנחלת הנחלות: "ויכלו לנחל את הארץ לגבולותיה... אלה הנחלות אשר ניחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל בגורל בשילה, לפני ה', פתח אהל מועד; ויכלו מחלק את הארץ".

כעת, משהסתיים שלב הגדרת נחלות השבטים, החל תהליך קביעת שתי מערכות ערים, עליהם נצטוו בני ישראל: הקדשת ערי מקלט והקצאת ערים לכהנים וללויים. גם קביעות אלו נעשו בטרם הושלם הכיבוש וטרם ההתיישבות הישראלית. חברון, מחמת חשיבותה ומרכזיותה, נמנתה על שתי מערכות הערים, דבר שחייב חלוקה משנית בעיר חברון עצמה.

פרק כ' עוסק בהקדשת ערי המקלט: "וידבר ה' אל יהושע לאמור: דבר אל בני ישראל לאמר: תנו לכם את ערי המקלט אשר דיברתי אליכם ביד משה" (פס' א-ב). "... ויקדישו את קדש בגליל, בהר נפתלי, ואת שכם, בהר אפרים, ואת קרית ארבע היא חברון, בהר יהודה" (פס' ז). בשלב זה כבר מכונים האזורים בשמות השבטים, שכן כבר נקבעו והוגדרו תחומי הנחלות.

לאחר קביעת תחומי נחלות השבטים, והקדשת ערי המקלט, נגשו ראשי אבות הלויים אל יהושע, אלעזר הכהן וראשי המטות - בתביעה לקבוע אף את הערים שינתנו להם:

"ויגשו ראשי אבות הלויים אל אלעזר הכהן ואל יהושע בן נון ואל ראשי אבות המטות לבני ישראל, וידברו אליהם בשילה בארץ כנען לאמר: ה' ציוה ביד משה לתת לנו ערים לשבת ומגרשיהם לבהמתנו" (כא, א-ג). קביעת ערי הכהנים נעשתה בגורל, על פי ה'. הגורל קבע כי חברון תהיה גם עיר כהנים. קביעה זו יצרה, כצפוי, בעיה: העיר ניתנה כבר, כזכור, לכלב. הפתרון כלל חלוקה פנימית של שטחי העיר בין הכהנים לבין בית כלב: "ויהי לבני אהרון, ממשפחות הקהתי, מבני לוי (כי להם היה הגורל ראשונה): ויתנו להם את קרית ארבע, אבי הענוק, היא חברון, בהר יהודה ואת מגרשיה סביבותיה". (כא, י-יא). בעיית כלב עולה מיד, והכתוב מיישבה: "ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בין יפונה באחוזתו" (פס' יב). מכאן, שכלב קיבל את האזור סביב העיר, אך העיר עצמה, ששימשה גם כעיר מקלט, הוענקה לכהנים.

את כל תהליכי קביעת הנחלות יש לראות כמילוי הציווי שנצטווה יהושע "אנכי אורישים מפני בני ישראל, רק הפילה לישראל בנחלה, כאשר צויתיד" (יג, ו). בשלב זה הוצבו הנחלות כיעד לשבטים - יעד שעליהם לשאוף להוציאו אל הפועל בעתיד. כפי שנראה, השלמת הכיבוש היה תהליך ממושך, ובחלקו אף לא הושלם. בשופטים (א, כז ואילך) מונה הכתוב את חלקי הארץ והעמים שלא הורישו בני ישראל ונשארו לשבת בתוכם, ובהמשך אומר המקרא במפורש - מפי מלאך ה': "גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן הגויים אשר עזב יהושע וימת - למען נסות בם את ישראל..." המקרא איננו מצייך תמונה של כיבוש מהיר, חד פעמי, סופי ומוחלט. כיבוש יהושע היה רק ראשיתו של תהליך ירושת הארץ, שנמשך דורות רבים⁴.

ה. המערכה השלישית: כיבוש חברון והתנחלות בית כלב - לאחר ימי יהושע

השלב הבא, בו נכבשה חברון ע"י כלב - כיבוש סופי, שכלל גם התנחלות והתבססות - אירע רק לאחר מות יהושע, בהמשך תהליך הכיבוש וההתיישבות:

"ויהי אחרי מות יהושע, וישאלו בני ישראל בה' לאמור: "מי יעלה לנו אל הכנעני בתחילה להלחם בו?" ויאמר ה': "יהודה יעלה, הנה נתתי את הארץ בידו" (שופטים א, א-ב).

יהודה משתף במלחמה את שמעון: "ויאמר יהודה לשמעון אחיו: "עלה איתי בגורלי, ונלחמה בכנעני, והלכתי גם אני אתך בגורלך"; וילך איתו שמעון" (שם, ג).

המלחמה מתחילה בבזק (וכנראה, מצפון לירושלים), וממשיכה לירושלים. יהודה ושמעון כובשים את ירושלים, מעלים אותה באש - ועוזבים אותה. מכאן נעה המערכה דרומה - לשחרור נחלת יהודה עצמה, כולל הר חברון. "וילחמו בני יהודה בירושלים, וילכדו אותה, ויכוה לפי חרב, ואת העיר שילחו באש. ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני יושב ההר והנגב והשפלה. וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון (ושם חברון לפני קרית ארבע) ויכו את ששי ואת אחימן ואת תלמי. וילך משם אל יושבי דביר... וילכדה עתניאל בן קנז... וילכד יהודה את עזה ואת גבולה, ואת אשקלון ואת גבולה, ואת עקרון ואת גבולה..." (שופטים א, ח-יט). רק בסיומה של מערכה צבאית ארוכה וממושכת זו, ניתנת חברון בפועל לכלב, והוא משלים את הכיבוש: "ויתנו לכלב את חברון, כאשר דבר משה, ויורש משם את שלשה בני הענק". (שם, כ). (כיבוש עזה, אשקלון ועקרון היה קצר ימים, שכן בני יהודה נהדפו מאזור החוף הדרומי עם הכיבוש הפלשתי).

מתי נכבשה חברון ע"י יהודה וניתנה לכלב?

הדעה הרווחת היא, כי הפרשנות המסורתית רואה כאן חזרה על סיפור קדום, שאירע עוד בימי יהושע. אך הדבר רחוק - הן מפשט הכתובים, והן מההיגיון הפנימי שלהם. פשט הכתוב אומר, כפי שהראנו, שיהושע נלחם לפחות פעמיים בחברון. פעם ראשונה, במלחמת מלכי הדרום, ופעם שנייה, נגד הענקים שתפסו את העיר החרבה. בסיפור מלחמות יהושע בחברון כלב אינו נזכר כלל, ואדרבה: נזכר במפורש דווקא יהושע: "ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את הענקים מן ההר - מן חברון, מן דביר..." (יהושע יא, כא). מדוע יש להדחק ולהכניס לסיפור זה דווקא את כלב? דומה, שכאן ישנה הנחה מוקדמת, לפיה "לא יתכן" שספר יהושע מספר על מלחמה ארוכה וממושכת, ועל מערכות חוזרות ונשנות - והיא שאילצה את המפרשים לאחד סיפורים שונים לסיפור אחד. אך אין בכך כל צורך; הדבר מנוגד לפשט הכתוב.

גם סיפור כיבוש חברון ע"י כלב הנתון בתוך רשימת הנחלות (פרק טו) אינו במקומו, כפי שהוראה לעיל. המקום הטבעי והנכון של מסע מלחמה בהנהגת כלב - הוא כאן, רק לאחר מות יהושע. הענקים שבו ותפסו את חברון - וכלב הכריתם.

היתה זו המערכה השלישית (לפחות) על חברון, בתקופת הכיבוש וההתנחלות, ויתכן שהיו מערכות נוספות, עליהן אין הכתוב מספר. (העובדה כי אותם שמות "בני הענק" מופיעים לאורך תקופה ארוכה (כזכור, אחימן ששי ותלמי מופיעים כבר בסיפור המרגלים בחברון (במדבר יג, כב) מלמדת כי שמות אלו היו כנראה שמות קבוצות או שבטים שהתגוררו באזור תקופה ארוכה וישבו ונאחזו מדי פעם באתרים שנכבשו ונטשו).

גישה זו נראית, אולי, חורגת מהפרשנות המסורתית; אך הדבר אינו נכון. רש"י נוקט בדרך זו במפורש בפרק הנחלות - ביהושע טו, יד, על הפסוק "וירש משם כלב את שלשה בני הענק": "וירש משם כלב" - **לאחר מיתת יהושע, כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון, כמו שנאמר בספר שופטים, ולא נכתבה כאן - אלא מפני החלוקה**".

ואף הרלב"ג מפרש כך בשופטים א, י: "וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון" כי כבר התבאר בספר יהושע, כי כלב הוא שנלחם בהם. ואמנם, הביא עימו שם שבט יהודה, כי הוא נשיא השבט; ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה. וידמה, שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע, ואף על פי שנזכרה בספר יהושע. ואולם נזכרה שם לבאר שכבר נתקיים יעוד ה' יתברך לכלב, כי חברון ניתנה לו לנחלה על פי ה' יתברך, והוא נלחם בה וכבשה בסוף הענין, אע"פ שלא כבשה בימי יהושע".

נראה, שתהליכי הכיבוש וההתנחלות המצטיירים במבט מחודש על ספר יהושע - הם מורכבים, ממושכים ומסובכים מכפי שהיה מקובל לחשוב. דווקא פשט הכתוב מוליך למבט זה, המעלה תמונה ריאלית ומציאותית, של תקופה ארוכה, על מלחמותיה, מאבקה וקשייה, המזכירה במידה רבה את תהליך ההתיישבות הציונית בדורות האחרונים.

ו. המימצא הארכיאולוגי

התמונה שהועלתה כאן גם קרובה לתוצאות הסקרים הארכיאולוגיים, הנערכים בשנים האחרונות באזורי יהודה ושומרון. ע"פ תוצאות סקר הר יהודה, שנערך לאחרונה, ע"י אוני' תל אביב וקמ"ט ארכיאולוגיה איו"ש, היתה חברון העיר המרכזית בהר יהודה בתקופת הברונזה התיכונה (עד המאה ה-14 לפסה"נ)⁵.

בתקופת הברונזה המאוחרת, המקבילה ע"פ המקובל לתקופת ההתנחלות (המאה ה"ג-י"ד לפסה"נ)⁶, התרוקן מיושביו כל הישוב העירוני בהר. הערים - כולל חברון - חדלו מלהתקיים. דביר היתה המרכז העירוני היחיד בהר⁷. נראה כי יש לאחד את הנסיגה בישוב הכנעני העולה מהממצאים הארכיאולוגיים, בתקופת הכנענית המאוחרת, עם תהליך הכיבוש הישראלי המתואר במקרא⁸.

במקרא מופיע הכיבוש כשילוב של נצחונות בשדה הקרב עם כיבוש הערים והחרמתן. אף חברון נחרבה והוחרמה לאחר ההכרעה בשדה הקרב בו נוצחה ברית חמשת מלכי הדרום. אך המערכות על העיר התנהלו עוד שנים רבות, עד להתבססות בית כלב - מהמשפחות המרכזיות ביהודה. ואמנם, הממצא הארכיאולוגי מעלה כי בהמשך תקופת ההתנחלות ותקופת המלוכה, הופכת חברון למרכז עירוני חזק ומבוצר, הישוב המרכזי בהר יהודה⁹.

הממצא מהתקופה הישראלית משקף מספר רב של ערים וישובים בהר, ואף בספר המדבר. מסתבר, כי רשימת ערי נחלת יהודה, המופיעה ביהושע טו, שהוצבה כיעד להתישבות בתחילת תקופת ההתנחלות, אכן הפכה בתהליך ארוך וממושך - למציאותית, והרשימה משקפת ישוב יהודי צפוף ומושרש באדמתו.

ז. סיכום

במאמר זה הראה כי דווקא "פשוטו של מקרא" בספרי יהושע-שופטים הינו האפשרות המתאימה ביותר מבחינה פרשנית, והריאלית ביותר מבחינה היסטורית. דומה שתקופתנו עשויה להוות דגם אפשרי לתהליכים מקבילים בעבר הרחוק. אמנם תהליך הציוני החל בהיאחזות והתיישבות, והוביל למאבק ולמערכות צבאיות, ובימי יהושע - החל במערכה צבאית והמשיך בתהליך ירושה מורכב; אך מעבר לכך נראה שהדמיון הוא רב ומאלף. יתכן שנקודת מבט זו תאפשר "לראות מחדש" את ספר יהושע ולהבין באופן נכון יותר את תהליך ההתנחלות בארץ.

הערות:

1. בהקדמה לפירושו ליהושע עמ' 36.
2. בפירושו ליהושע יא, כא.
3. יש הסבורים כי אחימן, תלמי וששי, "ילידי הענק", הנזכרים בהקשר למסע המרגלים (במדבר יג, כב) נמנו על הפולשים החיתים שהשתלטו על חברון בפרק זמן קדום בתולדותיה. לפי דעה אחרת מוצאם של בני הענק הוא מאחת מארצות התרבות המינואית של אזור הים האגאי או יון (ועתניאל מרגלית - "בני הענק ומוצאם", בית מקרא ד' (פ"ג) עמ' 364-359) דעה אחרת קושרת את בני הענק עם "בני יענק" (עופר, א' קדמוניות 88-87 (תש"ן) עמ' 91).
4. עיין י' אליצור, מבוא לפירושו לספר שופטים עמ' 15-16.
5. א' עופר, "חפירות חברון המקראית", קדמוניות 88-87 תש"ן, עמ' 88.
6. מזר, כנען וישראל עמ' 105 ואילך.
7. עופר, קדמוניות, שם.
8. מזר, שם עמ' 108-110.
9. קדמוניות, שם.